

Livet som tysk soldat ved den jyske vestkyst

af Eduard Westerhoff

oversættelse af Jens Andersen og Karin Svoldgaard

Eduard Westerhoff er født i 1926 i Bocholt, en lille by ved den tysk-hollandske grænse. I april 1944 blev han indkaldt til marinen efter at have meldt sig frivilligt for at undgå indkaldelse til Waffen SS. Efter afsluttet uddannelse til radiotelegrafist gjorde han tjeneste i først radarstationen på Agger Tange og siden i Esbjerg. Eduard Westerhoff nedskrev sine erindringer i 2008.

Fra juni 1944 gik jeg på marine-signalskolen (Marine-Nachrichtenschule) i Aurich. På grund af invasionen i Frankrig den 6. juni blev vores gruppe forsinket i afrejsen fra grundskolen (Schiff-Stamm-Abteilung), som lå i Gerardmer i Frankrig, så da vi ankom, var mit kompagni allerede begyndt på undervisningen. Kort og godt blev 4. deling dannet af denne gruppe med både de store og små (med min højde ville jeg nok være kommet i 1. deling).¹ Udover funktionsuddannelse opstillede signalskolen en marineinfanteribataljon, som skulle forsvare mod fjendtlige landinger fra både søen og luften. På kasernen havde 4. deling også tjansen som brandberedskab, hvoraf 1. gruppe var alarmbrandslukningsholdet. Jeg var blandt de højeste, og hørte altså til denne gruppe. Da den ikke hørte med til infanteribataljonen, skulle den altid forblive på kasernen, f.eks. når skolen (især i anden halvdel af uddannelsen) hver søndag morgen rykkede ud på øvelser og først vendte hjem sidst på eftermiddagen.

Jeg bestod den afsluttende prøve: I en firemandsgruppe skulle vi sende/modtage og nå en klartekst på 80 tegn på ét minut – ved gruppearbejde var kravet endda 90 tegn. Da de fire måneders skolegang den 14. oktober 1944 var slut, kunne kun de 18 mand fra alarmslukningsholdet, som havde bestået prøven, frakommanderes. Resten af kompagniet måtte,

uanset om de havde bestået prøven eller ej, blive på skolen, og de havnede vel efterfølgende hos hæren. Måske tænker en Aurich-byhistorie også på mit kompagni, når den skriver om den tid: »Men enkelte kompagnier blev sammen med deres undervisere underlagt diverse hærafdelinger og med utilstrækkelig infanteriuddannelse og manglende kampudstyr indsat på Østfronten«.

Westerhoff valgte Esbjerg

Den lille gruppe på 18 mand blev af oversergenten spurgt: »Hvem vil til Esbjerg?« Nu havde jeg ikke forgæves haft geografi som tilvalgsfag i gymnasiet og hver dag siden mit 10. år ivrigt læst avisen. Således kunne jeg huske, at et britisk fly, som var ude af kurs, havde smidt enkelte bomber på den dengang neutrale by, og det havde straks udløst bulder og brag i presse og radio. Straks dukkede den i Værnemagten gængse tankerække op hos mig: »Danmark – flæsk – ædelse«. Det kunne ligeså godt have været en »Himmelfahrtskommando«, men uden betænkeligheder – og som den første – røg min finger i vejret. Oversergent Krex bemærkede det, og jeg var så også den første af de otte, som blev råbt op. De resterende ti frakommanderede mænd kom til et flyverkontrolkompagni i Gdynia; jeg vil helst ikke tænke på deres skæbne ved

krigens afslutning. Under togrejsen mod Esbjerg til 81. Radar-Kompagni (Funkmeß-Kompanie) oplevede jeg under omstigningen på Hovedbanegården i Hamborg for første (og sidste gang) et luftangreb. For første gang så jeg »juletræerne«² på himlen. Lynhurtigt gik det til et beskyttelsesrum, som lå under banegården; men det blev kun til nogle enkelte bomber i det fjerne.

I Esbjerg var man i første omgang meget overraskede over vor ankomst, for på det tidspunkt havde man ikke regnet med at få flere radiofolk. Jeg så allerede for mig, at jeg blev sendt tilbage til infanteriet igen, men så var der én inde på skriverstuen, som kom i tanker om, at for at man om nødvendigt skulle kunne holde sine radarapparater på Jyllands

vestkyst bemanded hele tiden, ville der kræves to telegrafister, og ikke som hidtil kun én.

Agger Tange

Jeg kom fra den 19. oktober til at gøre tjeneste i radarstationen »Ansbach«, som lå på sydspidsen af Agger Tange, syd for byen Agger ved den vestligste udsejling fra Limfjorden. Tårnet til »Würzburg-Riese«-radaren var blevet færdiggjort i april måned, også selve radaren var allerede færdigmonteret, men som den sidste ved kompagniet var den endnu ikke sat i drift. Heller ikke radiostationen var oprettet endnu, men med mig som den 19. mand i støttepunktet var den første radiotelegrafist i det mindste dukket op.

Radar under montering i 1944.

Leder af stationen var oversignalmester (oversergent) Smolle, en inkarneret østriger og (angiveligt) overbevist nazist. Derudover var der signalsergenterne Bartig fra Riesa/Elbe og Endl fra Østrig, otte signalkonstabler og til sidst to radiotelegrafister. Endvidere kan jeg huske to maskinfolk (marineartillerister), som betjente nødstrømsgeneratoren, og et par ældre kammerater – også fra marineartilleriet. Havde vi i første omgang udsendt den skiftende udendørsvagt, blev den efter igangsætningen af radaren kun udført af de ældre marineartillerister. Alt i alt var vi til sidst 20 mand.

Radarteknikerne havde fået deres uddannelse på radarskolen i Westermarkelsdorf, som lå på Fehmarn, og det her var deres første tjeneste. De var alle en del ældre end mig, og de var åbenbart blevet indkaldt efter en finkæmning på deres arbejdspladser: De var brandmænd, lærere, låsesmede osv. Da der kun kunne være to mand inde i radarkabinen, og der var otte radarfolk, kunne radaren altså bemannes med fireholdsskift. Hvordan det store antal vagter så blev besat, husker jeg ikke længere.

Radaroperatørerne var godkendt til næsthøjeste sikkerhedsgodkendelse, som kaldtes »hemmelig kommandosag«, medens jeg som telegrafist »kun« var godkendt til det lavere niveau »hemmelig«. Derfor mente nogle af radaroperatørerne, at jeg ikke måtte lukkes ind i radarkabinen. Alligevel kom jeg en enkelt gang derind.

Desværre havde vi i modsætning til de andre radarstationer ikke en messegest, selvom der var indrettet en kabys. Den varme middagsmad måtte vi hente i maddunke i det nærliggende marinebatteri. Hvordan vi fik den kolde mad til stationen, kan jeg med min bedste vilje ikke længere huske.

Vinteren blev brugt til at udbygge stillingen ved bl.a. at forbedre gangstierne. I denne

forbindelse var jagten efter tømmer på stranden en vigtig ekstraopgave.

En »kamphandling«

I radarstationen deltog jeg faktisk i en rigtig »kamphandling«. En mørk aften var jeg på vagt som yderpost og befandt mig i maskingeværstillingen, og signalsergent Bartig var tilfældigvis hos mig. Da så vi pludselig skyggen af et fly, som i lav højde kredsede over os. Bartig gik åbenbart ud fra, at det var et fjendtlig fly og sprang hen til maskingeværet, som straks begyndte at skyde, selvom havluften havde gjort det godt rødt af rust. Det gjorde et stort indtryk at se skydningen med lyssporammunition efter flyet, men det var bestemt uden virkning. Men den mængde formularer signalsergenten måtte udfylde om såvel, hvad der var sket og ammunitionsforbrug, gjorde mig dog noget skeptisk overfor den tyske værnemagt. I øvrigt var det også den ene gang, at vi deroppe, og senere i Esbjerg, så et fly.

Besværlig lønudbetaling

Værnemagten udbetalte vores løn hver tiende dag. Hver gang måtte to mand køre fra radarstationen til Esbjerg. Signalsergent Bartig og én fra mandskabet. Det var ikke nødvendigt for de to at have geværet med til selvforsvar, i stedet blev en pistol model P.08 udleveret. Da jeg for første gang skulle køre med, sagde jeg til oversergenten, at det da var fint med pistolen, men at jeg aldrig havde haft sådan en i hånden, end sige skudt med den. Så trak signalsergent Bartig mig ud til klitterne, og jeg fik lov til at skyde et par skud mod en konservesdåse. Det var også den eneste gang – bortset fra på skydebanen på grunduddannelsen – jeg fik skudt under krigen.

Eduard Westerhoff ved maskingeværet.

En personbil fra batteriet bragte os i retning af Agger og videre mod Hurup, hvor vi steg på et gennemgående tog til Esbjerg. Der overnattede vi hos kompagniet, men tit også i en opvarmet sovevogn, som værnemagten havde henstillet på banegården i Esbjerg. På tilbagevejen skulle vi egentlig også tage den indgående post med til radarstationen. Men da vi ikke altid ville vente ti dage på posten, gik vores post over batteriets feltpostnummer, hvor den så kunne hentes i forbindelse med middagsmaden. Det var kun signalsegert Bartig, der tog posten fra Esbjerg med – det var hans lille særhed.

Ud over værnepligtslønnen var det muligt hver måned at modtage 50,- rigsmark hjemmefra udbetalt i danske kroner. Den danske krone var på den tid 0,51 rigsmark værd. Efter de allieredes luftlandsætninger ved Arnhem den 17. september 1944 var fronten nået ind på en afstand af 50 km af Bocholt. Da forbindelsen mellem mig og familie ville blive afbrudt i tilfælde af en fjendtlig besættelse, som forekom stadig mere overhængende, skulle min tante Grete Erling i Bremen sørge for at holde kontakten ved lige. Da jeg havde hørt om muligheden for at modtage de 50,- rigsmark, bad jeg straks tante Grete om at sende dem. Sådan fortsatte det indtil det sidste.

Radarstationen i brug februar 1945

Klokken 17.40 den 4. februar 1945 blev også vores radarstation så endelig tilsluttet. Da vores radar ikke blev brugt til søgning efter fly, men kun tjente til overvågning af kystområderne, blev den kun tændt, når det var mørkt, og når sigtbarheden var dårlig. I forbindelse med ibrugtagningen fik vi også endelig et kraftigere el-kabel. Før var elkablet så svagt, at når alle lamperne i barakken var tændt, afgav de kun et meget svagt lys. Som belysning havde vi derfor »Petromax«-petroleumslamper. Samtidigt med radaren blev også radiostationen taget i brug, for den skulle i tilfælde af brud på telefonkablet fungere som nødforbindelse til plottcentralen ved kompagniet i Esbjerg.

For mig betød det, at jeg flyttede fra en barak til bunkeren under radartårnet. I rummet ved siden af os to telegrafister stod radioen, og også telefonomstillingen blev opstillet dér. Det var et sammenklappeligt skab med de to forbindelser: »apparat« og »apparatleder«. Radiostationen bestod af en 40 Watt-sender på mellembølge 1.286 kHz. Endnu i dag kan

jeg i søvne huske mit kaldetegn: ».--/---/.../..« (FOSI - F betød Funkmeß, O for Østersøen, S for kompagniet og I for radaren). Der fandtes ikke nogen egentlig kode for signalerne, blot grupper på fire bogstaver som forkortelser for bestemte meldinger. Det var den 13. kodningsmulighed, jeg skulle lære i min tid som telegrafist.

I de andre radarstationer var det de gamle og erfarne radiooperatører, som sad »på bølgene«, mens vi nye blot førte radiodagbogen, det vil sige: Nedskrive tegnene samt kode og afkode dem. Ved radarstation »Ansbach« var det imidlertid anderledes, for der var blot få dage før ankommet endnu en ny mand direkte fra marinesignalskolen i Rantum på Sild. Han var uden den mindste interesse for sit arbejde, så jeg tog fat på morsenøglen. Hver nat fandt en »programtime« sted, dvs. en læretime for alle radiostationer i vort kompagni. Skoletiden i Aurich lå nu et par måneder tilbage i tiden, og ydermere var jeg slet ikke vant til de atmosfæriske forstyrrelser, som især optræder om natten. Dertil kom, at min sender med sine impulser forsinkede min modtager hele 50 sekunder, så en almindelig radiobestjening var faktisk umuligt. Derfor blev jeg skældt forfærdeligt ud over telefonen, for det med modtagestop ville man ikke købe.

Flytning til Esbjerg

I Esbjerg indså man hurtigt, at en radiostation med kun to nybegyndere uden enhver praktisk erfaring ikke kunne fungere. Nu var det jo mig, som havde stukket næsen lidt for langt frem, og den 24. februar blev jeg afløst for at gøre tjeneste i plottcentralen i Esbjerg ved siden af signaloverkonstabel Siegfried Müller fra Plauen for at få mere praktisk erfaring. På trods af min fiasko blev jeg efter ni måneders tjeneste den 13. marts udnævnt til »signalkonstabel« med tilbagevirkende kraft

fra 1. januar. Det bedste ved det hele var efterbetalingen af den højere løn, nemlig i stedet for 0,50 Rigsmark, nu 0,75 Rigsmark pr. dag i dyrebare danske kroner.

Ved kompagniet gennemførtes tjenesten meget skødesløst med tre mand på vagt seks timer ad gangen. Fronten var (endnu) langt væk, og det gav rigeligt med opstandelse, når en tysk konvoj kunne følges på det store plottebord. Det spændende var: om, hvornår og på hvilket sted, de enkelte radarer kunne tage over. Man fortalte mig, at man tidligere om natten havde kunnet følge, hvordan objekter, der kom fra havet, ud for kysten mødtes med ekkoer, som kom fra en havn, for så igen at skilles. Det var hver gang omgående blevet meldt til plottcentralen i Århus, hvor også Admiral Skagerrak, som havde ansvaret for hele Danmark, holdt til, men der kom ikke mere ud af det.

Ved min ankomst til plottcentralen var radiofolkene ikke overivrige. Man gik stiltiende ud fra, at plottcentralen nok ville opdage det, hvis telefonforbindelsen til radarerne faldt ud. Så der ville være tid nok til at tænde for vore modtagere. Den nyankomne oversergent Foertsch fandt hurtigt ud af den slendrian, og herefter skulle begge modtagere stå tændt hele tiden. Den ene modtager stod dog så for det meste indstillet på Rigssender Königsberg (nu Kaliningrad). Deres frekvens var åbenbart det eneste, vi kunne modtage.

Frekvensforstyrrelser fra en ukendt sender

Især om natten blev vores frekvens kraftigt forstyrret af andre sendere. Derfor begyndte vi i plottcentralen i april systematisk at søge efter roligere frekvenser. Snart fandt vi også én, som altid udmærkede sig med en paradissk ro. Vi traf en hurtig beslutning og skiftede til den nye frekvens, og først efterfølgende

blev den officielt rekvireret til brug for vort kompagnis radionet. Under en nattevagt dukkede en meget kraftig sender op på frekvensen. På grund af brugen af bestemte bogstavsgrupper – de såkaldte »Q-grupper« – kunne den hurtigt identificeres som en marinesender. Nu fungerede plottcentralens radiostation, med kaldesignalet »F-O-S-A«, som en kontrolstation for hele vort radionet, og havde efter reglerne den absolutte autoritet på denne frekvens. Så derfor blev den ukendte sender opfordret til hurtigst muligt at forlade frekvensen, hvilket også skete. Da vi efterfølgende fandt senderens navn på listen over kodenavne, følte vi os som rytteren, der ubekymret var redet over isen på Bodensøen uden anelse om den dybe afgrund under ham; for senderen, som vi havde jaget bort, viste sig til at være »MNO Bernau« – marinenes overkommandos sender. Det var derfor, at denne reservefrekvens havde været så smukt friholdt!

I Esbjerg var kompagniet indkvarteret på restauranten »Pavillon«, som lå på kanten af et højdedrag over havnen. Samme sted var også stationeret en reparationsgruppe (I-Trupp). I dag ligger der på stedet et kunstmuseum af samme navn (Kunstpavillonen). Jeg var indkvarteret i en barak, som lå ved indgangen til Østre Forhavn. Selvom der lå forpostbåde ved Nordpieren, mener jeg at kunne huske, at området ikke var indhegnet, og at der kun ved tilkørslen stod en enlig marine-soldat på vagt, og han kontrollerede os aldrig.

Otte radaranlæg fra Fanø til Klitmøller

På kyststrækningen fra Fanø til Klitmøller havde 81. Radarkompagni otte radaranlæg af typen »Würzburg-Riese« med en parabol-skærm på 7,5 m i diameter og en bølgelængde på 53 cm. De havde en rækkevidde mod

overflademål på 20-25 km, og mod luftmål på op til 80 km. Afstandsmålingen havde allerede dengang en nøjagtighed på 15-20 meter. Desuden havde vi også fire radarpejleapparater (Funkmessbeobachtung), som kunne pejle radarsignaler udsendt fra skibe. Selvom det ikke var dens opgave, havde plottcentralen for vore radarpejlere, som lå i toppen af et nærliggende vandtårn, været i stand til med sine pejlinger at følge allierede bombefly hele vejen over Sverige helt frem til Berlin. Selv kammeraterne fra Berlin med deres store kæfte blev noget tavse.

Fredeligt i Esbjerg

Radarernes plottcentral befandt sig sammen med signalstationen i en bunker ved siden af havnekontoret, som indtil 1998 blev brugt af det danske søværn som »Marine-Station Esbjerg«. Om den anden plottcentral, som lå i vandtårnet, fik jeg fortalt den meget usandsynlige historie, at man før min tid havde observeret, at der hele tiden blev kørt umådelige mængder sand ud fra huset på den anden side af vejen. Man undersøgte sagen nærmere, og man fandt en underjordisk gang, som allerede var nået under midten af vejen. Ved nærmere eftertanke kan jeg bare ikke forestille mig, at danskerne netop havde tænkt at sprænge vandtårnet, som var uundværlig for byen.³ Bortset fra det forblev der temmelig roligt i Esbjerg i sammenligning med København og Århus. Godt nok måtte vi kun gå »i land« parvist og bevæbnede med gevær, men vi følte os alligevel aldrig utrygge. Men ofte gik vi slet ikke ud, for der var en vis sløvhed. Bortset fra soldaterhjemmet var vore foretrukne udflugtsmål de danske biografer, som viste tyske film med danske undertekster. Med hensyn til vores optræden blev vi af vores foresatte altid mindet om, at vi altid skulle optræde særligt korrekt, for vi var ikke

i Danmark som en besættelsesmagt, men som en beskyttelsesmagt. Endelig var der kongen, som ikke havde forladt landet, og der var en dansk regering, som i 1943 på grund af den stigende modstand i landet i praksis var blevet sat fra magten.

Sabotage

Den 9. april 1945, årsdagen for den tyske besættelse, blev det tyske kommandantur, som lå på hovedgaden, sprængt i luften.⁴ Værnemagten må have haft en mistanke: Fra den 7. til 17. april var der kun to mand pr. 6 timers radiovagt, og resten – mig inklusive – fik ekstra udendørs vagt. Efter angrebet blev Esbjerg fra den 10. til 24. april sat i »undtagelsestilstand«, og der blev udgangsforbud mellem kl. 20 og kl. 6. Bortset fra disse sene begivenheder gik det til det sidste temmelig fredeligt for sig i Danmark. Jeg kan ikke mindes flyalarm, og hvad maden angik, blev man mere end mæt. For én cigaret – som var en af de få virkelige mangelvarer – kunne man få to æg. Således havde jeg i radarstationen byttet min daglige rygeration på tre cigaretter bort til de danske civilarbejdere ved byggearbejdet mod seks æg, som jeg slog ud på min private stegepande. En enkelt gang kunne det også være en kæmpestor kotelet. Én af maskinfolkene kørte med jævne mellemrum tjenstligt til Vestervig og på bestilling medbragte han kødvarer derfra. Da jeg så blev udkommanderet til Esbjerg, ragede stegepandens håndtag op af min køjesæk. Der var det ikke længere muligt at bytte sig til æg, og kød kunne vi heller ikke mere købe, men på den seks timers lange radiovagt i plottebunkeren tog jeg to liter sødmælk med fra kantinen. Selv om der var rationering i Danmark, kunne man stadigvæk lige til det sidste købe de fineste småkager. Efter krigen kunne vores københavnske repræsentant fortælle, at på grund

af den danske modstand og ødelæggelse af de tyske transportsystemer blev transporten af levnedsmidler i stigende grad vanskeliggjort, og størstedelen forblev derfor i landet. Rationeringskort var der heller ikke brug for mere.

Brev fra Bocholt

For os gjaldt følgende motto: »Børn, nyd dog krigen, for freden bliver forfærdelig«. Det gik da også op for mig, at det også kom til at vedrøre mig. På grund af de vedvarende bombeangreb på Bocholt flyttede mine forældre og søster Gisela midlertidigt ud på en landejendom hos lektor Tekotte i Mussum, et par km udenfor Bocholt. Om mandagen den 26. marts nåede min mor at sende en besked til mig med den sidste soldat, som forlod byen, om den totale ødelæggelse af Bocholt, der fandt sted den 22. marts. Brevet var adresseret til hendes søster, Grete Erling i Bremen, så hun også kunne få beskeden. Tante Grete skrev den 5. april et følgebrev, som jeg kun læste de første ord: »I dag kom denne rystende besked«. Jeg læste ikke videre, men anede dog, at der nok var sket noget forfærdeligt i Bocholt. Jeg rodede lidt videre i konvolutten og så min mors håndskrift: I det mindste levede hun endnu. Så egentlig burde jeg nok have læst tante Gretes sætning færdig: ».... med feltpost fra mor«. Men sandheden var da også slem nok:

»Tommy« kommer nok her i aften. Indtil nu har vi undgået bomber og granater i vores kældere, for kælderen er ganske udmærket: lille og gravet helt ned i jorden, hvor der på den ene side er en trappe. To meter fra min seng står telefonomstillingen, så er vi godt informeret om situationen. Bortset fra yderområderne er Bocholt helt ødelagt i syd, vest og i bymidten. På den østlige side står den evangeliske kirke endnu og nogle enkelte huse, ligeså onkel Augusts' hus på Nordalléen. Bedstemors

og vores hus samt væveriet og farveriet er ligesom næsten alle de andre fabrikker fuldstændig ødelagte. Vi må så se, hvad der kan bjærges af vævestole og maskiner. Hos os her i huset bor Kruchen; i nabogårdene bor Grennebachs, Benölkens og Georg Sarrazin. Det er godt. Delt sorg er halv sorg. Nu må I dreng vise, hvad I er værd. Når det blev for ubehageligt her, gik vi i kælderen, og når forårssolen skinnede så dejligt, sad vi ofte i den smukke bondehave. Godt, at det lakker mod sommer. Min kære dreng, lad det gå dig vel. Forhåbentligt ses vi alle igen sunde og raske. Med kærlig hilsen fra din mor«.

Op far skrev så nedenunder: »En kærlig hilsen fra din far. Alle vores fremtidsdrømme er brast!«

Engelske og amerikanske styrker rykker frem

Lige efter modtagelsen af dette brev skulle jeg deltage i en lytteøvelse for radiotelegrafister, »kap-lytning«. Jeg var så forvirret, at jeg kun delvis kunne følge med i øvelsen. Heldigvis så det ud til, at resultaterne ikke blev gjort op – der var vel andre ting, som var vigtigere.

Den 28. marts oplyste »Værnemagtsberetningen« om krigens afslutning i Bocholt: »I Niederrhein lykkedes det igen vore tappert kæmpende tropper at forhindre et fjendtligt gennembrudsforsøg mellem Millingen og Dingden«. Den 29. marts: »I Niederrhein er det først efter seks dages blodige anstrengelser og indsatsen af to luftlandedivisioner lykkedes engelske og amerikanske tropper at udvide deres brohovedet til Bocholt, Borgen og Dorsten samt at trænge ind i Hamborn. De hårde kampe mod fjenden, som fortsætter sit angreb langs hele fronten fra Emmerich til det sydlige Ruhr, varer ved«. Da Værnemagtsberetningen i de følgende dage kun fortalte om byer længere øst for, og ingen nord for

Bocholt, frygtede jeg faktisk i et par dage, at Bocholt stadigvæk lå i frontlinjen. Byen blev imidlertid besat skærtorsdag, den 29. marts.

I de sidste uger af krigen blev danskerne pludselig opsætsige: Mælkeforsyningen til mejerierne ophørte pludseligt. Det varede temmelig længe, før vi så nogenlunde havde fået nedtrappet det væskebehov, som var blevet udviklet så kraftigt. I den første tid rendte vi igen og igen som tossede til vandhanen. En dag dukkede de danske kvinder, som ellers har hjulpet med arbejdet i kabysen, heller ikke længere op. Senere, da englænderne havde indtaget Hamborg, gik det da også op for os, at al herligheden i Danmark snart ville ophøre.

Vor danske idyl blev brudt af den grufulde virkelighed, da de første flygtninge den 31. marts blev indkvarteret hos vort kompagni. De var kommet over Østersøen fra Østprøjsen og var nogle sølle stakler. Der blev først og fremmest stillet senge op i spisesalen, mens vores sovebarak nede ved havnen blev holdt fri.

Uniformer

Dengang jeg ankom til Danmark, gik vort kompagni i feltgrå uniformer, mens de to blå sæt blot hang i skabet. I radarstillingen hed det pludseligt: Hæren mangler uniformer! Ifølge enhver logik skulle vi så have afleveret de feltgrå uniformer og så iklædt os i den blå. Men sådan var det ikke i marinen. Den 24. januar skulle vi faktisk aflevere de blå uniformer og beholde den feltgrå. Forinden lod vi lige rigtigheden af ordren undersøge. Senere så jeg i Esbjerg en hærsoldat i den blå uniform: Uden huebånd, krave og knuder og med bælte udenpå frakken lignede han et bedre fugleskræmsel. På et eller andet tidspunkt må beslutningstagerne have indset, at det var for tåbeligt, for da hæren tilsyneladende igen bad

marinen om hjælp, afleverede vi den 19. april vore feltgrå uniformer, hvorefter vi modtog to blå uniformer. I min soldatertid var det femte gang, jeg modtog en ny uniform, men jeg havde ikke en eneste gang modtaget en brugt del. Selvom den blå uniform var betydeligt smartere, var den dog temmelig upraktisk i den daglige tjeneste. For det første var frakkerne kortere end i dag, for det andet måtte vi ikke bruge halstørklæde til at dække den bare hals, når vi havde matroskraven over skuldrene.

Efter min løsladelse fra krigsfangenskab var jeg alligevel glad for byttet, for de feltgrå uniformer, som ifølge den allierede militærregiments bestemmelser skulle farves blå, blev ikke nær så flotte som mine to blå sæt, som blev »afmilitariseret« med blå knapper.⁵

I min stue i sovebarakken havde en kamerat en radio, og på min frivagt den 3. maj oplevede jeg at høre om overgivelsen af Hamborg til de britiske tropper. Efter en tale tog Rigssender Hamborg afsked, og som det sidste blev nationalsangen (Deutschlandlied) afspillet; »Horst-Wessel«-sangen, der dengang var den anden nationalhymne, blev udeladt. Efter overraskende kort tid meldte en englænder sig så med en annoncering på to sprog. Desuden blev der spillet udenlandsk musik. Hermed var den nyindrettede Rigssender Flensborg den sidste, tyske nyhedskilde.

I de sidste krigsdage nåede vi at erfare, hvor gammeldags og utidssvarende vore »Würzburg-Riese« med deres kæmpe parabolantennener egentlig var. En motortorpedobådsflotille havde været i stand til i ly af mørket at

Soldater i blå marineuniformer foran barakken. Eduard Westerhoff til venstre.

sejle hele vejen fra Wilhelmshaven til Esbjerg uden at blive opdaget. Disse både var udstyret med den væsentlig mindre og mere effektive »Berlin«-radar, som opererede på det for Tyskland nye 9 cm-bånd. Også for vores kompagnis vedkommende var der tilsyneladende planlagt en udskiftning af apparaterne, for i de sidste par dage havde der pludselig stået en »Renner«-radar på gårdspladsen: Man havde bygget en »Berlin«-radar ind i den 3 meter store antenne på »Würzburg«-radaren, som var »Würzburg-Riese«-radarens forgænger.

Kapitulationen

For os i Danmark sluttede krigen med delkapitulationen i vest den 5. maj 1945. Radarerne blev slukket, og vi ventede på det, der ville komme. Med den totale kapitulation den 8. maj og våbenhvilen fra den 9. maj kl. 0001 var krigen endegyldigt slut. At værnemagten ikke måtte ødelægge diverse våben var ikke så overraskende for os, og at den militære hilsen blev genindført i stedet for den Hitler-hilsen, som var blevet indført efter attentatet den 20. juli 1944, betragtede vi som en selvfølge. Jeg kunne ved krigsafslutningen i tilbageblik konstatere, at jeg i alle krigsårene ikke havde set en eneste død eller såret.

Da rigskrigsflaget i forbindelse med kapitulationen blev halet ned hos forpostflotillen, kom det som et chok for mig: Det var den pludselige følelse af total afmagt. Efterfølgende har jeg igen og igen spurgt mig selv om, hvornår jeg egentlig kunne mærke, at krigen var tabt. Jeg må tilstå: Jeg ved det ikke. For os i Danmark var krigen lige til det sidste egentlig kun et teater i det fjerne. Alle disse tanker om, hvordan det hele ville ende, blev bare skubbet væk. På det punkt var ens tanker blokeret. Da våbenstilstanden kom, fik vi mistanke om, at vi ville være henvist til

sejrsmagternes forgodtbefindende. Historien om Versailles-freden var blevet banket ind i os, og jeg havde forstået tilstrækkeligt om nazi-tiden til at være bekymret.

March mod hjemlandet

For mig personligt var krigsafslutningen også enden på den sidste tids dagdrømmeri, for det ville vel blive begyndelsen på et lidt hårdere liv. Lige præcis på min 19 års fødselsdag, den 10. maj, fejrede vi krigsafslutningen sammen med krigsflygtningene. Egentlig var anledningen makaber, for måske anede flygtningene allerede da, at de aldrig mere ville få deres hjemegn at se. Efter at mand-skaberne fra radarstationerne den næste dag var ankommet, marcherede vi om morgenen den 12. maj af sted fra Esbjerg med kurs mod vort hjemland. For at marinesoldater kunne vænne sig til at gå, blev der den første dag kun tilbagelagt 16 kilometer. Da vi kunne se, at en fodmarch – uanset mål – blev stadig mere sandsynligt, tænkte vi med gru på at skulle marchere med vores køjesække på ryggen. Bæreselen på køjesækken var nemlig fastgjort så højt, at sækken under march hele tiden slog mod knæhaserne. Derfor havde vi forinden på eget initiativ i munderingsdepotet fået ombyttet de tunge køjesække til lettere rygsække, og jeg fik den fornuftigt pakket: Alle beklædningsdele blev medtaget, for de kunne jo bruges senere, enten som krigsfange eller som civilist. Rygsækken blev pakket til bristepunktet, for jeg måtte tage højde for, at der måske ikke ville være noget, når vi kom hjem til Bocholt. Dog blev stegepanden efterladt.

Køjesækkene blev læsset på en af værnemagtens åbne lastvognsanhængere, som blev trukket af en folkevogns-jeep, som også pludselig var dukket op. Anhængerens blev trukket ved hjælp af en lang træstang i stedet for den sædvanlige træk-bom. På anhængerens

efterlod vi også vore geværer, som vi havde fået lov til at beholde med hver 5 patroner, samt vore overfrakker, som vi ikke havde brug for i det skønne vejr, således at vi kunne gå helt ubesværet. Når vi kom igennem en by i Danmark, samledes vi uden nogen form for ordre i lukket geled og marcherede i takt gennem byen. I vore propre blå uniformer og som en helt intakt enhed ønskede vi ikke at give indtryk af at være jammerlige besejrede. Da vi ankom til Tønder for at holde pause, kom jeg i snak med én, der tilhørte det tyske mindretal, og han så temmelig pessimistisk på fremtiden.

Den 15. maj krydsede vi den tyske grænse syd for Tønder, hvor vi blev afvæbnet og skulle aflevere vores soldaterbøger. Overalt langs vejkanterne sås bålsteder, hvor geværer var blevet brændt, inden de skulle afleveres. Kun officererne fik lov til at beholde deres pistoler. Folkevogns-jeepen skulle efterlades, og med den tilhørende træstang blev anhængerens trukket med to lange tove. Som en anden flok »volgaskippere« (efter filmen »Wolgaschiffer«) blev vi de foretrukne objekter for diverse allierede fotografer. I mellemtiden havde vi vel efter vores foresattes mening gået nok, for den 16. maj var der hviledag. Den 19. maj blev vi i Husum for første gang gennemvisiteret af englænderne. Officererne måtte aflevere pistolerne. Jeg forudså, at jeg nok ville få problemer med visiteringen, for dybt nede i rygsækken havde jeg gemt et passersæt, som lå i en stor æske, der var påtrykt »Kriegsmarine«, og som jeg havde medtaget fra radiostationen. Men det gik da alligevel. Efter en dagsmarch på 52 km nåede vi om aftenen vort mål, Wesselburen, hvor vi blev indkvarteret i private hjem. Pinsesøndag, den 20. maj, skete der alligevel en omflytning til nabohuset: Sammen med et par kammerater blev vi indkvarteret på et tømt loftskammer med halmstrøelse på gulvet. Fru Mähle var som en mor

for os, så vi havde let ved at udholde opholdet. En gang om dagen var der mønstring, og det var så det! De hærenheder, som allerede var blevet jagtet gennem Tyskland, havde det ofte dårligere. På vores marcher havde vi set dem campere ved marsken, og de havde kun sammenknappede regnslag, som tjente som små telte, som man end ikke kunne stå oprejst i. Vore forhold blev endnu bedre af, at der i nabolaget lå et mejeri. For vi havde endnu ikke helt fået nedreguleret vort behov for væske siden opholdet i Danmark, så nu kunne vandet fra hanen erstattes med kærnemælk, og det kunne vi hver dag hente uden problemer.

Snart blev minearbejderne hjemsendt, men selv med den største hjemve forekom det mig dog at være for besværlig en omvej. Som de næste i rækken stod landbrugsarbejderne. I min soldaterbog stod under stilling noteret: »elev«, selvom »volontør« have været mere korrekt, men det kunne jo ikke kontrolleres. Så den 4. juni meldte jeg mig bare. Den 12. juni gik det videre til hjemsendelseslejren Nordhastedt, som var indrettet i en stor bondegård. Vi kom ind i en lade, hvor man sov på halm. Der så og hørte jeg faktisk for første gang en rigtig kørende tank. I Bocholt havde jeg kun oplevet panserinfanteristernes pansrede mandskabsvogne og raketartilleriets halvbælte køretøjer.

Hjem til Bocholt i juni 1945

Formaliteterne med registrering, lægeundersøgelse, aflusning og fjernelse af gradstegne tog nogle dage. Med den militære løn, som kun blev udbetalt frem til den 20. maj, tog vi den 17. juni endelig af sted med en kolonne på 30 åbne engelske lastbiler i retning mod hjemegnen. Især turen gennem Hamborg blev et triumftog, som om vi havde vundet krigen. For resten var det på denne hjemtur de første to gange, at jeg som soldat måtte

overnatte under åben himmel og på den bare jord: en skovlejr ved Zeven og en englejr ved Osnabrück. Før dette havde jeg under tilbage-marchen fra Danmark altid i det mindste haft et ladetag over hovedet.

Til sidst ankom vi til amtshjemsendelses-lejren, en tidligere arbejdstjenestelejr i Velen-Hochmoor. Der mødte jeg min tante, Nande Elsinghorst, som var tilkommanderet som hjælper. Hun kunne fortælle, at familien i mellemtiden var flyttet fra Mussum, og nu boede hos August Fischersens på Nordallé (Adenauerallé) 16, og jeg sparede dermed den store omvej over Mussum. I denne lejr blev vi hjemsendt med det råd at gå til banegården i Velen, for den stedlige banegårdsforstander

standsede hver gang de allieredes benzintog, der havde retning mod Bocholt. Altså tog vi tre Bocholtere (sammen med mig var det Hans Bongert og den kommunalt ansatte Schwarz) af sted, og det næste benzintog blev så standset. Med pragtfuldt vejr kørte vi tre bekvemt til Bocholt, hvor vi ankom ved femtenden den 20. juni 1945.

Eduard Westerhoff

Født 1926. 1957-81 ledende kompagnon i tekstilvirksomheden »Gebr. Westerhoff« i Bocholt. Forfatter til bøger om tekstil- og lokalhistorie.

Noter

- 1 Soldaterne blev indenfor kompagnierne fordelt på de enkelte delinger efter deres højde – de højeste i 1. deling.
- 2 Lysbomber kastet af stifinder-fly til markering af bombeflyenes mål.
- 3 Historien om det planlagte attentat synes ganske rigtigt ikke at have noget på sig. Venligst bekræftet af Henrik Lundbak, Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45, Esbjerg.
- 4 10.4.45 blev Højskolehjemmet i Skolegade 31 sprængt i luften med 22,5 kg sprængstof anbragt i en gasmåler.
- 5 Som erstatning for marinens knapper, som var gulfarvede.

Kontakten med Eduard Westerhoff blev etableret af Ralf Hansen, Krik, som i marts 2008 tilfældigt opdagede, at Westerhoff havde skrevet nogle bemærkninger om radarstillingen »Ansbach« på internettet (www.bunkertours.de/Daenemark00/Agger/montag4.htm). Der opstod en livlig kommunikation mellem Westerhoff og Ralf Hansen, og Westerhoff var så venlig at overlade os sine erindringer om sin militærtid. Efterfølgende har han meget imødekommende svaret på de supplerende spørgsmål, som vi siden har stillet ham.

Radarstationen på Agger Tange

– appendix til foranstående artikel

af Jens Andersen

I dette appendix til Eduard Westerhoffs erindringsartikel fortæller museumsinspektør Jens Andersen nærmere om radarstationen på Agger Tange, hvis opførelse blev påbegyndt i 1943, men som først stod færdig i februar 1945, tæt på krigens afslutning.

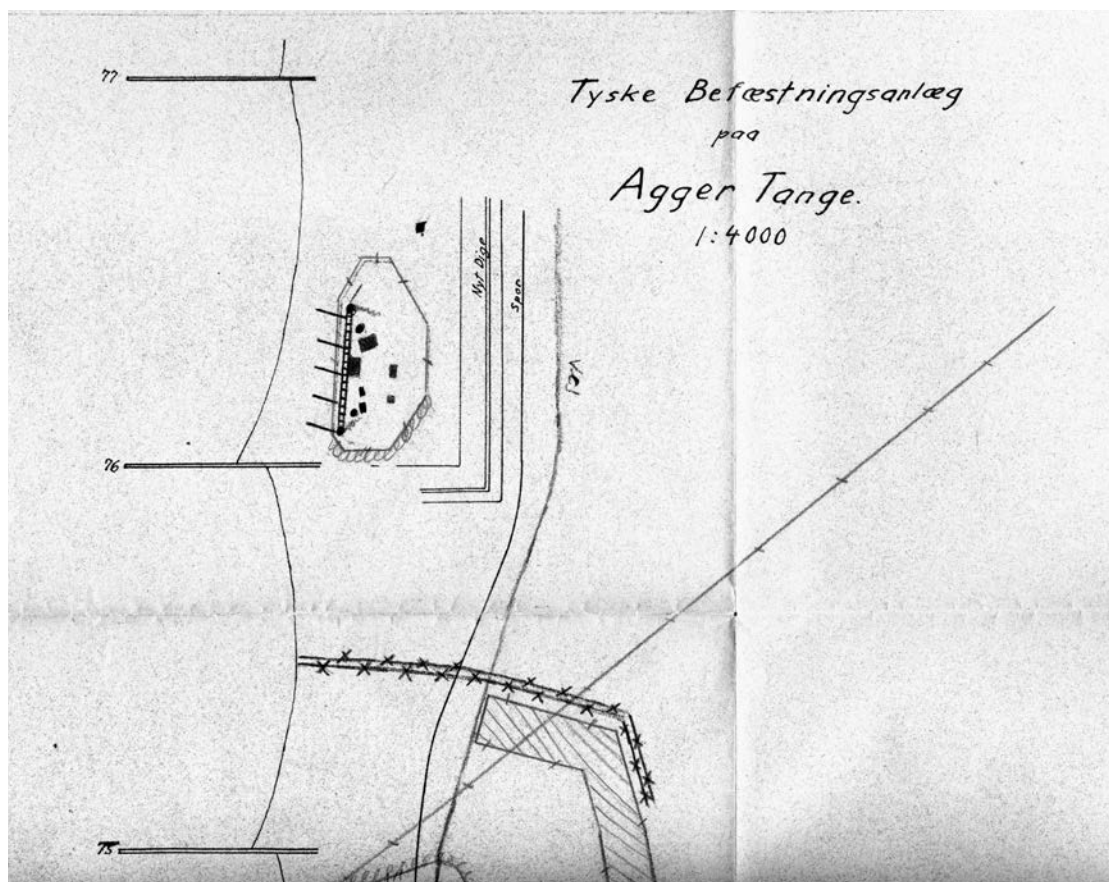
Da 2. Verdenskrig brød ud i 1939, var radaren en næsten helt ny opfindelse, som kun netop var taget i brug af militæret. Radarens evne til at observere fjendtlige fly og skibe på lang afstand samt i dårligt vejr og mørke betød imidlertid, at man var fuldt klar over, at den havde et stort potentiale. Allerede i april 1940 blev de første radarer således opstillet i Danmark, ved Hanstholm og på Skagen. Disse radarer var et led i Luftwaffes luftvarslings-system, hvor de fungerede som et supplement til de almindelige luftmeldeposter. I løbet af besættelsens to første år blev der således opstillet radarer langs hele vestkysten til brug for luftmeldetjenesten.

Fra slutningen af 1941 steg den tyske bekymring for angreb på den jyske vestkyst, og i forbindelse med den generelle udbygning af kystforvaret ønskede man også at forbedre overvågningen af vestkysten. De radarer, som Luftwaffe havde opstillet, havde først og fremmest til opgave til at afsøge himlen for fly, men de kunne naturligvis også opdage skibe, hvis de fik ordre til det, og det skete da også flere gange, at radarstationerne meldte om observationer af skibe. Imidlertid kunne man ikke regne med, at Luftwaffes radarer overvågede havet på de kritiske tidspunkter. Derfor fremsatte den tyske marines øverstkommanderende for marinen i Danmark, admiral Mewis, i maj og juni 1942 ønsket om

at få opstillet seks radarer langs vestkysten, som udelukkende var helliget kystovervågningen. Ansøgningen begrundedes således: »Ved den udstrakte kyst, hvor man ved forskelligt vejr på næsten alle årstider meget ofte må regne med dårlig sigtvidde, og hvor den forholdsmæssigt spredte kystmeldetjeneste derfor er underlagt vanskelige betingelser for observation, er pejlingen af en fjende, som nærmer sig, en værdifuld del af kystforsvaret.« Den plan, som Mewis fremlagde, omfattede bl.a. en radar på Agger Tange ved Limfjordens vestlige indsejling.

Mewis' overordnede sluttede op bag hans ønsker, men produktionen af radarapparater gik langsomt, og andre steder havde højere prioritet, så længe blev det kun ved snakken. I november 1942 blev der dog foretaget en rekognosceringstur til Agger Tange for at udpege en stilling til radaren. Stedet blev afmærket i terrænet med røde træpæle. På det tidspunkt havde man tænkt sig at opstille en radar af rypen Fu.M.O. 2, som skulle opstilles på et træårn. Fu.M.O. 2-radaren bestod af en netskærm på 6,4 x 1,7 m, og den havde en rækkevidde på 15-20 km.

I april 1943 blev der gennemført endnu en rekognoscering af de stillinger, som hidtil var udpeget på vestkysten, og det var i mellemtiden besluttet, at bl.a. stillingen på Agger Tange skulle udbygges »fæstningsmæssig«, dvs. at

Dansk kort over de tyske stillinger på Agger Tange. Øverst ses radar-stillingen, derunder den nordligste del af kystbatteriet. (Rigsarkivet).

der skulle bygges bunkere med to meter tykke vægge og lofter i stillingen. Byggearbejdet må være gået i gang hurtig efter denne rekognoscering, for allerede i september 1943 blev der støbt to bunkere i radarstillingen. Det drejede sig om en radarbunker, af typen Regelbau V 174, og en mandskabsbunker til 20 mand, af typen Regelbau 622. For at give radaren en så stor rækkevidde som muligt, skulle den monteres på et 9 m højt betontårn ovenpå radarbunkeren. Stillingen lå mellem hofde 76 og 77, ca. 1/2 km nord for det kystbatteri, som den tyske marine havde anlagt allerede i april 1940.

I begyndelsen af december 1943 foretog den tyske marine en inspektion af radarstationerne, og her konstaterede man om radarstillingen på tangen, at man var i gang med installationsarbejdet i såvel radarbunkeren som mandskabsbunkeren. Man anslog, at man ville kunne begynde at montere selve radaren i løbet af 14 dage. På dette tidspunkt var der på tale at opstille en radar af typen Fu.M.O. 21 i stillingen. Der var tale om en skibsradar, hvis netantenne målte ca. 2 x 4, og havde en maksimal rækkevidde på 24 km.

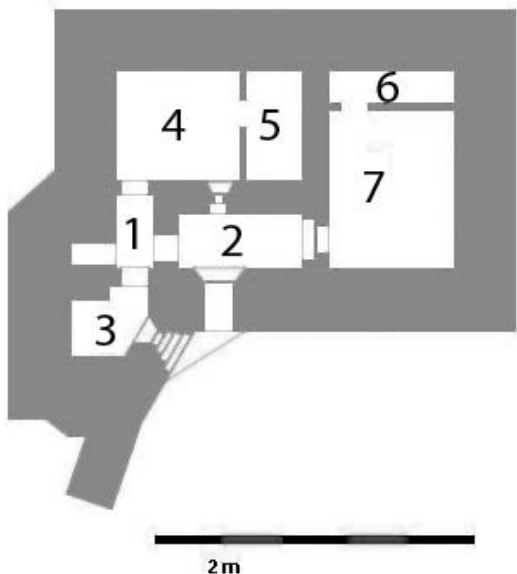
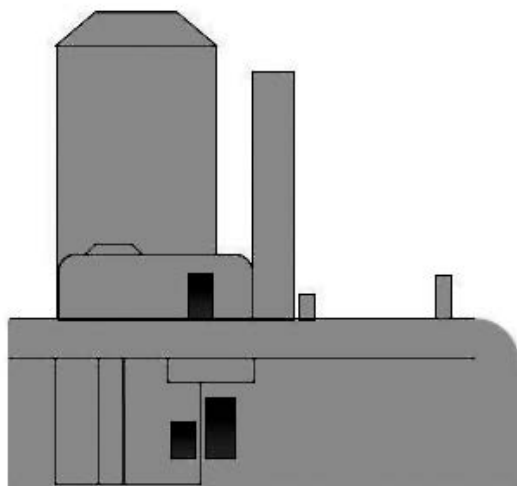
Det kunne imidlertid se ud til, at radaren ikke kom på plads med det samme. I det

mindste indeholder de tyske krigs dagbøger fra begyndelsen af 1944 ingen oplysninger om, at den skulle være taget i brug. Først i september 1944 dukker en bemærkning op om, at den ville kunne tages i brug om kort tid.

Hvad var der sket? Om det har noget med forsinkelsen af radaren at gøre er usikkert, men i begyndelsen af februar 1944 blev Agger Tange udsat for alvorlige stormskader. Før stormen havde radarstillingen ligget 35 m fra kystskrænten – bagefter var det kun 8-10 m, og man regnede med, at kysten ville blive nedbrudt yderligere, hvis det kom flere stormfloder. Derfor byggede tyskerne i løbet af marts-april 1944 ekstra høfder og en strandmur af beton foran radarstillingen.

Da stillingen nu var sikret mod stormflod, burde man have kunnet gå i gang opstille radaren, men der er ingen tegn på, at det skete. Den radar, som endte med at blive opstillet, var af en helt anden type end den, der oprindeligt var planlagt. Det var en »Würzburg Riese«, som var en stor radar med en parabolantenne på 7,5 m og en kabine til betjeningsmandskabet. Radaranlægget vejede i alt 15 tons, og for at den tungere radar kunne monteres, måtte toppen af bunkerens betontårn ombygges. Den større radar havde en rækkevidde på 60 km og var mere præcis end de ældre modeller.

Eduard Westerhoffs oplysning om, at radaren blev taget i brug 4. februar 1945, stemmer godt overens med, at Vandbygningsvæsenet oplyser, at transformatorårnet på Tangen blev tilkoblet den 14. december 1944. Man kunne for så vidt godt bruge radaren uden tilslutning til det overordnede el-net, da stillingen var udstyret med en dieselgenerator, som stod i bunkerens. Imidlertid foretrak man at hente strømmen fra el-nettet, fordi det var billigere, og der i krigens sidste år var alvorlig mangel på brændstof.

Opstalt og plantegning af radarbunkerens.

1. Indgang.
2. Gassluse.
3. Nærforsvar.
4. Operationsrum
5. Radio
6. Generator.
7. Brændstof

(tegning: Michaël Svejgaard)

Radarstationen på Agger Tange, anno 2005. Foto: Jens Andersen

Jens Andersen

Født 1968. Cand. mag. i middelalderarkæologi og historie. Ph.D. i 2000. Siden 2001 leder af MuseumsCenter Hanstholm.

Trykte kilder:

Jens Andersen: Tysk invasionsforsvar i Danmark 1940-45. Hanstholm 2007.

Michael Svejgaard: The Kriegsmarine Command, Control and Reporting systems in Denmark 9 April 1940 – 5 May 1945. Karup 2007.

Rigsarkivet:

Kriegstagebuch Admiral Dänemark, 1.1.-31.3.1944. Håndskriftssaml. XVI, Pk. 21, læg. 259

Kriegstagebuch Marineoberkommando Ost, 1.5.-1.10.1944. Håndskriftssaml. XVI, pk. 16 læg 240.

Arkiv nr. 1185: Vandbygningsdirektoratet. G.XIV Arealer og bygninger beslagnet af tyskerne 1940-45.

Bundesarchiv/Abteilung Militärarchiv, Freiburg:

Kommandant im Abschnitt dänische Westküste
RM 45 III/49: Akte G-I. Allgemeines Bd. 5:12.10.1942-1.2.1943.

RM 45 III/60: Akte G.Kdos. 9, 19.11.-2.12.1942

RM 45 III/305: Akte G.kdos 1943/44 Nr. 3.

RM 45 III/327: Akte G VII Festungsbau. Bd. 2, 1.5.1942-19.12.1943.